

nelijke er onder. Elk afzonderlijk bloempje in de bol heeft kleine kelken kroonblaadjes. De mannelijke bloemen leveren veel stuifmeel, want de plataan is een windbloeiër.

Uit de vrouwelijke bolletjes ontwikkelen zich na de bestuiving de bekende okkernootgrote, stekelige bollen, die - als het blad in het najaar is afgevallen - zichtbaar worden. Zij zijn samengesteld uit een groot aantal vruchtjes (botanisch: nootjes), uit smalle basis breder wordend en aan de voet voorzien van geelachtig pluus. De vruchtvorm doet wat denken aan die van het Driedelig

Tandzaad (*Bidens tripartitus* L.). De top van elk vruchtje draagt echter slechts één vrij stevige stekel; die stekels steken buiten de kogelronde vruchtbol uit.

De lange steel, waaraan de vruchtbollen bengelen, is heel sterk. Zelfs in het voorjaar is deze nog moeilijk met de handen stuk te trekken. Sterk moet die steel ook wel zijn, daar hij al slingerend de hele winter doorstaat!

Als U ooit in de gelegenheid is, plaatantakken in bloei te trekken, moet U dat zeker doen. 't Is even interessant als b.v. kastanjetakken.

Han Krug

Kamperen op Schiermonnikoog

Op bijna alle eilanden waren we nu al geweest, met name de Zuid-Hollandse, de Zeeuwse en de Waddeneilanden. Nu was de beurt aan Schiermonnikoog. Rottemeroog als laatste eiland wacht nog op ons bezoek. Schiermonnikoog het lange en smalle eiland met zijn uitgestrekt duingebied, zijn kwelders en vogelkolonie trok ons onweerstaanbaar. Van uit den Haag is dit eiland niet zo gemakkelijk te bereiken. Dat houdt namelijk verband met het tij in de Waddenzee. Wij moesten al heel vroeg aan het station zijn, zo omstreeks vijf uur, wilden we de eerste trein naar Leeuwarden halen. Vandaar moesten we in een bus naar Dokkum en vervolgens over Anjum naar Oost-Mahorn, waar de boot voor Schiermonnikoog klaar lag. Vanuit zee zagen we al spoedig de witte vuurtoren boven de duinen uitsteken. Nu wordt deze toren als watertoren gebruikt.

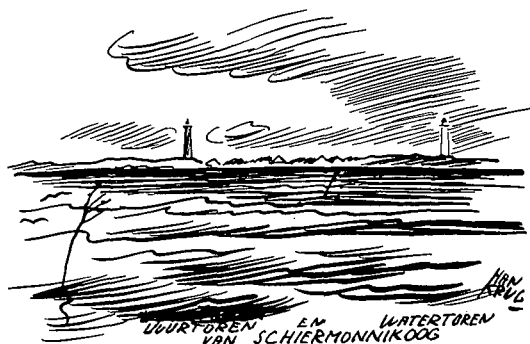
Peinzend over de naam Schiermonnikoog zijn we eens op zoek gegaan hoe dit eiland aan zijn naam is gekomen en we vonden het volgende: in 1465 vestigden zich er de Claecampstermonnikken, die eigenaren waren van het eiland. Deze monnikken, werden ook grijze of schiere monnikken genoemd. Op de witte watertoren staat een monnik met opgeheven rechterhand, met in de linkerhand een snoer met kruis. Het geheel doet als windwijzer dienst, een herinnering aan die oude tijden. Na vele wederwaardigheden werd het eiland geveild en in 1859 verkocht voor f 98.000. In 1892 heeft Mr. Blank Schiermonnikoog verkocht aan Graaf Hartwig Arthur Berthold von Bernstorff-Wehningen. Deze werd in 1903 opgevolgd door zijn zoon, wonende te Junkerwehningen, bij Dömitz aan de Elbe. Deze eigenaren hebben veel aan het eiland gedokterd en hebben er in 1912 denbosson aangelegd, afgewisseld met elzen in de lagere gedeelten en berken. Ook hebben ze er konijnen, hazen en fazanten ingevoerd ten behoeve van de jacht. Er is altijd nog al veel geharrewar om het eiland geweest, doch dat is allemaal geschiedenis. Wie het haarfijn wil weten moet het boekje Schiermonnikoog, het eiland der grijze monnikken, uitgegeven door de drukkerij 'Rapiditas' te Delfzijl, maar eens te pakken zien te krijgen.

Na de laatste wereldoorlog kwam het eiland weer in handen van de Staat der

Nederlanden. Een nakomeling van de duitse graven von Bernstorff meent rechten op het eiland te hebben en stelt pogingen in het werk om dit in zijn bezit te krijgen, maar de afloop is nog onbekend. Maar daar ging het ons allemaal niet om. Ons doel was om er te kamperen, te schilderen en de vogels en planten te leren kennen.

Zo zetten we dan na een uurtje voet aan wal en gingen over een basalten pier het eiland op naar de kampeerplaats in de duinen achter het dorp. Het dorp bestaat hoofdzakelijk uit een straat met kleine, soms oude huizen, de lange Streek genaamd. Evenwijdig aan de lange Streek lopen de Middenstreek en de Voorstreek. Aan de duinkant lopen de Noorderstreek en de Torenstreek die langs de witte watertoren en naar de kampeerplaats loopt.

Op Schiermonnikoog wonen ongeveer 600 mensen, meest gepensioneerde zee-kapiteins en Schiermonnikoogers die het eiland nooit hebben verlaten. Gingen de Schiermonnikoogers vroeger ter walvisvangst, ook nu bij de herleving van de walvisvangst omstreeks 1946 hebben zij er een aandeel in gehad. De kapitein van de Willem Barendsz was Schiermonnikooger en verscheidene inwoners gingen mee ter moderne walvisvangst. Een onderkaak van een blauwe walvis van 400 kilo

en 6,5 meter hoog staat als tastbaar bewijs voor de U.L.O.-school opgesteld. Vroeger was er een zeevaartschool waar de mannelijke jeugd het zeemansvak terdege kon leren. En dat moest ook wel, want op het eiland zelf waren bijkans geen mogelijkheden voor een bestaan. Om het schoolgeld voor hun kinderen te betalen moesten de ouders zich veel ontszeggen. Om wat bij te verdienen maakten de allerarmsten matten van helm, waar ze dag en nacht mee bezig waren. Per mat kregen ze enkele dubbeltjes van de opkopers die van de vaste wal kwamen en hogè eisen aan de kwaliteit van het product stelden. De helm voor de mattenvlechterij moest uit de duinen gehaald worden, maar de kale plekken moesten weer met helm worden ingeplant welke elders waar het dicht open stond werd uitgedund. Een moeizame en slecht betaalde arbeid. Die helminplant was natuurlijk om het verstuiven van het zand tegen te gaan.

Het eiland wandelt desondanks in Oostwaartse richting naar de Duitse grens. In het westen neemt het eiland af in het oosten ontstaat nieuw land. Het eiland bezit geen kern van keileem en grind, afgezet in het derde ijstijdperk, zoals het voormalige eiland Wieringen, maar bestaat geheel uit jonge zeeklei en zand. In 1916

sloeg de duinvoet bij de rode vuurtoren 300 meter weg en in 1925 stortte het strandhotel van de duinhelling af. De vuurtoren liep ook gevaar maar na 1925 hield de duinafslag op. Het strand is op sommige plaatsen een kilometer breed waar een duingebied in de golven is verdwenen. Visserij is er op het eiland zo goed als niet. Op het wad wordt wat bot gevangen aan lijnen die met zeepieren geaast zijn, die met laag water uit het wad worden gestoken. Enige grote hotels en pensions en zelfs een dancing zorgen, tenminste in het badseizoen, voor enig mondain leven. Maar in de duinen en op de kwelders komt men bijkans geen mens tegen.

Op het kampeerterrein is alles in prima staat, haast luxueus met zuiver duinwater uit de watertoren, moderne toiletten en wasgelegenheden. We zetten onze tent achter een laag duintje en beleefden er de mooiste meimaand die men zich zou kunnen wensen. De duintjes waren begroeid met de paarse hondsviooltjes, roze-kransjes, die men in onze duinen bijna niet meer vindt, knolboterbloem, ratelaars en de kleine ruit, in deze tijd van het jaar nog niet in bloei. De kleine ruit is een specialiteit van Schiermonnikoog en elders bijna niet te vinden. Tal van planten, die ik niet allen zal noemen, wisselden elkaar in bloei af. De hondsviooltjes waren nog maar amper uitgebloeid of uitbundig verscheen het driekleurig viooltje. De Meidoorns bloeiden in het hertebos, een vochtige vallei, dicht begroeid met duindoorns en hondsrozen, waar op open grasveldjes de orchideeën groeiden, o.a. de harlekijn- en vleeskleurige orchis. Er zijn 17 soorten gedetermineerd, die natuurlijk niet terzelfder tijd bloeien, maar gedurende het gehele seizoen. We vonden er in mei slechts een drietal soorten, maar de harlekijnorchis in verbijsterende aantallen. Ook bloeiden daar het Engels gras, een prachtig plantje, maar de kinderen vonden het de moeite van het plukken niet waard en plukten grote bouquetten harlekijnorchissen.

Toch is het mogelijk zulke planten uit te roeien als er onbeperkt geplukt wordt. De orchidee kan alleen groeien op zogenaamde natuurlijke graslanden, ook wel blauwgraslanden genoemd, naar de blauwe zegge die er overwegend groeit. Afwatering of bemesting met koe- of kunstmest kan de orchideeën volkomen vernietigen.

Interessant is het eens na te gaan welke planten en bloemen er al op zo'n eiland groeien. Voor Schiermonnikoog is het aantal planten belangrijk kleiner dan van Terschelling. Een excursie van de Ned. Botanische Vereniging gehouden in het jaar 1926 van 28 augustus tot 4 september leverde 350 soorten op. Ameland dat intenser werd afgezocht leverde 527 soorten en Texel 600 soorten op. Recentere gegevens staan mij op het ogenblik niet ten dienste, maar er blijkt al voldoende uit dat de meest Noordelijke eilanden minder soorten opleveren. Ons viel vooral op dat de planten er belangrijk later dan in de omstreken van Den Haag bloeiden. Voorjaarsvroegeling, een miniem plantje van enkele centimeters, bij ons al lang uitgebloeid, stond hier nog volop in bloei. Met andere planten was dit ook het geval, zo was in de omstreken van den Haag het Sint Janskruid al 20 cm hoog en op Schiermonnikoog waren er nog slechts bladrozetten. Wij zochten voornamelijk naar de meer zeldzame planten en vonden dan ook sommige soorten in grote hoeveelheden. Enkele wil ik er noemen. De algemene zoutplanten zoals obione, waar geen Hollandse naam voor is, lepelblad, engels gras, zeepostelijn, lamsoor e.d. groeiden er, maar ook het zeldzame maanvarentje, pirola (rondbladig wintergroen), pirola minor, wat zeldzaam is en de kleine ruit en nog vele bekende en minder bekende planten. Hierbij willen we het gezien de aard van dit artikel maar laten.

Broedvogels van Schiermonnikoog

Het is verbazend interessant de fauna van zo'n klein eiland eens na te gaan. Een goede zestig soorten vogels konden wij er met niet te veel moeite noteren, waaronder soorten die men op een door de Noord- en Waddenzee omspoeld gebied niet zou verwachten. Enkele zal ik maar weer noemen, te beginnen met de op bosjes en bomen aangewezen vogels zoals de merel, de zanglijster, de grote lijster die daar sinds kort is opgemerkt, er ook jongen heeft opgekweekt maar een zeldzame verschijning is.

Dan het heggemusje, ook genaamd bastaard nachtegaal. De echte nachtegaal is er nooit opgemerkt, maar de zwartkoptuinfluiter, de tuinfluiter en de spotvogel zongen onafgebroken in de wilgen. Van de vier zwaluwsoorten die wij rijk zijn zagen we de huiszwaluw, de boerenzwaluw en de oeverzwaluw. Voor de gierzwaluw was het misschien nog te vroeg in de tijd.

Van de duinvogels waren er de koekoek, in grote getale, dag en nacht roepend. Dan waren er het kneutje, zacht zingend op telefoondraden en palen, de verdoken sprinkhaanrietzanger en de allom zingende leeuwerik, de grauwe klauwier, de tapuit. Tal van wadvogels zoals bergeenden, lepelaars enz. waren er te zien. Kiekendieven zweefden over de dalen en werden omringd door de angstig schreeuwende wulpen die in de duinen broedden.

Iets over het eiland

Het langgerekte eiland is ongeveer 12 kilometer lang en 3 kilometer breed op zijn grootste breedte. Wanneer men op de duinen staat die een groot gedeelte van het eiland beslaan, kan men het gehele eiland overzien. In het zuiden is de Waddenzee en in het noorden de Noordzee. Het dorp of bewoond gedeelte is nauwelijks een kilometer lang. Zou men het gehele eiland willen omwandelen dan zou men op een 35 kilometer moeten rekenen, waarvan een groot gedeelte over het strand en door de kwelders. Op de kwelders graast het Friese jongvee in honderden exemplaren. Het is een imposant gezicht als tegen de avond de kudde over de heuveltjes trekt naar de binnendijkse drinkplaatsen. Op de drinkplaatsen zijn grote tonnen met zoet water, want uit de krekken die zout water bevatten kan het vee niet drinken. Een herder of koewachter met zijn hond bewaakt de kudde.

Een ongekend genot is het om door de uitgestrekte duinen te dwalen, door dalen en door imposante stuifketels die men tracht vast te leggen met in banen geplante, elders gekapte duindoornstruiken. Kolossaal diepe ketels zijn door de Westenwind uitgeblazen in het verblindend witte zand. Daar broeden de scholeksters en leggen hun koffiekleurige eieren, bezet met zwarte moppen, onder wat dorre duindoorns zo in het pure zand in een klein kuiltje. Loopt men het brede strand af in oostelijke richting, een wandeling van een vijf kilometer, dan is men op de hoogte van de vogelkolonie, die achter lage met helm begroeide duintjes ligt. Daar broeden tientallen zilverbreeuwen tussen de helmplanten in ruwe nesten van wat uitgerukte helm en wortels.

Ook scholeksters hebben hun nesten in de duintjes. Hier mag men niet wandelen zonder vergunning, maar die is in de meeste gevallen wel te krijgen bij de vogelwachter. Steekt men de vogelkolonie door onder het gekrijs van de meeuwen, dan komt men bij de kwelders met grillige waterloopjes die in de waddenzee uitmonden en ziet men ook het jongvee. Een smal fietspaadje loopt naar de Kooiweg langs de laatste hoeve en naar het dorp. Men kan ook het strand verder vervolgen tot aan de zeehonden die in het water de Balg huizen. Dan heeft men een grote kans onze grote zeeschelp de Noordkromp of de zeldzame Noordhorn te vinden.

De Kallemooy

Op eilanden die zo geïsoleerd liggen als Schiermonnikoog heersen nog eeuwenoude gebruiken die lang in stand worden gehouden maar desondanks toch dreigen te verlopen. Beteren verbindingen, couranten, radio en bioscoop verdringen de oude gebruiken en feesten. Een van die oude feesten is de Kallemooy, een echt Pinksterfeest.

Hoe de naam Kallemooy is ontstaan is bijna niet meer na te gaan en heeft al heel wat knappe koppen aan het denken gebracht om een aanvaardbare verklaring te vinden, zonder echter een bevredigende oplossing te hebben gevonden. Daar de Schiermonnikoogers sinds onafzienbare tijden zeevaarders waren ligt het voor de hand dat ze Engelse uitdrukkingen gebruikten, zogenaamde zeemanstermen. Zo zou het kalle van het Engelse call, roepen, zijn afgeleid en het mooy van May, dat is dus mei. Zo verklaard zou het dan moeten zijn 'roep de Mei'.

In het jaar 1953 viel de Pinksteren op 24 en 25 mei. Op de avond voorafgaande aan het Pinksterfeest wordt de Kallemooy opgericht. Hieronder volgt hetgeen ik hierover heb aangetekend.

De avond van 23 mei was prachtig, zomers. Een diepblauwe avondhemel met schitterende sterren bezaaid maakte de avond wonderlijk van stemming. Om 23.30 uur kwam er beweging in een groep mannen die zich hadden belast met het oprichten van de Kallemooy. Ze sleepten een 15 meter lange, zware paal naar een gat in de grond. Deze paal werd met een dunne stam door middel van touwen verlengd tot 20 meter. Dat alles gebeurde in het donker op de tast alleen met de hulp van een zaklantaarn. Een 5 meter van de top werd met zeemansknopen een dwarspaal, genaamd de ra, bevestigd. Aan de uiteinden van de ra werden twee lege buikflessen vast gemaakt. Aan de top werd een groene boom van een 4 meter vastgemaakt. Dat moest eigenlijk een bloeiende meiboom zijn, maar de boswachter wil dat absoluut niet toestaan, hij is veel te blij met zijn meidoorns.

Middelerwijl komt men met de mand aandragen met de gestolen (geleende) haan. De mand is met veel touw omsnoerd en word onder de ra bevestigd. Het is traditie dat de haan bij een boer moet worden gestolen. De boeren houden hun kippenhokken op slot en de

haan binnen, maar altijd lukt het om een haan te veroveren, die dan in een mand wordt opgesloten met een geweekt brood en water als voedsel. Zo ver gevorderd worden met kabels naar Noord en Zuid, Oost en West lopend door een aantal mannen de reuzenpaal langzaam opgetrokken. De paal wordt ondersteund door een door mannen bediende ladder. Het commando had de Heer Teensma, voor de gelegenheid uitgedost met zwart pak en hoge hoed. Fantastisch rijst de kolossale paal naar de sterrenhemel. Commando's klinken van vieren om de Zuid en trekken om de Noord. Dan staat de paal en plechtig wordt een tevoren bevestigde vlag naar de ra gehesen. Fier wappert de vlag uit in de Zuidenwind. Een driewerf hoera wordt aangeheven en een vreemd lied wordt gezongen in Schiermonnikoogs dialect over het Pinksterfeest dat nooit verloren mag gaan. Een grote menigte, een 600 man, ongeveer de gehele bevolking van het eiland Schier, zo noemt men het eiland, is aanwezig en verspreidt zich over het dorp, de cafe's of gaat naar bed. Sommigen gaan naar een dancing het nachtfeest vieren.

Precies middernacht is de Pinkster ingegaan.

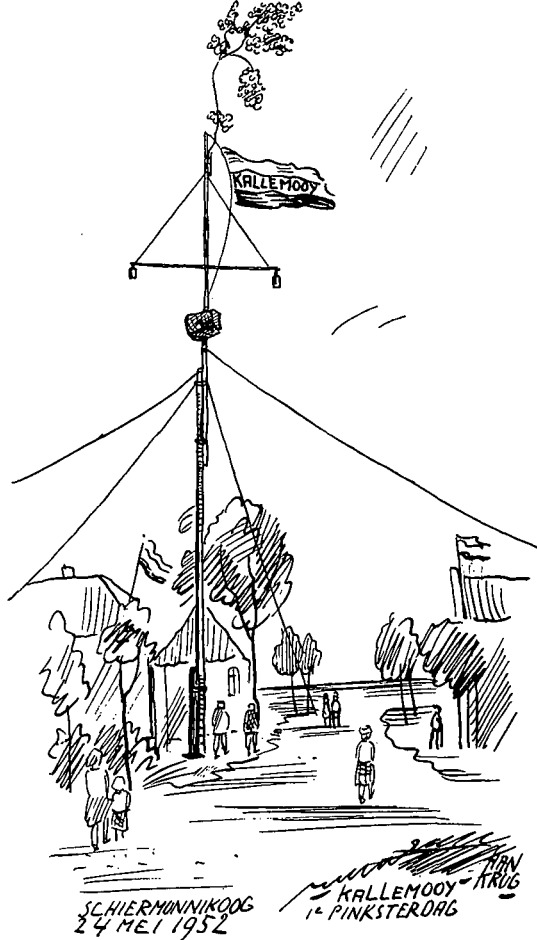
Het was een prachtige nacht, wonderlijk zacht. In de duinen zongen merels, paapjes, kneutjes en leeuweriken.

Als de haan in zijn mand de dageraad in kraait is het feest ten einde. Het was dit jaar de eerste maal dat vrouwen de Kallemooy mochten meenmaken. Vroeger jaren werden de vrouwen de cafe's uitgedreven en moesten naar huis voor twaalf uur. Uit wraak smeerden zij dan de deurknoppen in met stroop of haalden andere streken uit. Dan reden versierde karren met zingende kerels heel de nacht door het dorp heen.

Overdag is het Pinksterrijden door de duinen en over het strand, in boerenkarren, door paarden getrokken en bezet met zingende kinderen, in hun Pinksterbeste kleedjes gestoken.

En dan komt de derde Pinksterdag, ja ze wisten vroeger wat feestvieren was, en wordt tegen zonsondergang de paal gestreken.

Veel mensen zijn er nu niet meer bij. De kallemooy is voorbij en de boer kan zijn haan terug halen.

Waarnemingen, waarover men zich verheugt

Van 18 september tot en met 2 oktober verbleven mijn vrouw en ik met vakantie op het eiland Texel en deden daar de volgens ons unieke waarnemingen van een visarend. Wij reden langs de Waddendijk (van Neckstraat) bij Oude Schild en zagen plotseling op ± 40 meter afstand rustig op een paaltje van een hek een grote vogel zitten. We konden hem met onze kijkers wel gedurende 10 minuten observeren.

Beschrijving: Aan beide kanten van de kop een witte plek, aan de achterkant van de kop een soort kuif, witte hals, gespikkelde bruine borst, witte schouderstrepen, buik en poten gebroken wit, bruine rug en op bruin-zwart uitlopende staart.

Kieviten en andere vogels vlogen steeds om en over hem heen, totdat hij eindelijk de vlucht nam.

Wij konden hem zelf niet direkt thuis brengen, maar met onze beschrijving zijn we naar de vogelwachter Boot gegaan, die hem voor ons in het engelse boek 'The Popular Handbook of British Birds' heeft gevonden.

K. A. Opbroek

Op 4 januari 1966 hoorde ik te Hoophuizen een alarmkreetje van een Tjiftjaf. Het bleek, dat het beestje foerageerde in het riet. Het was een geringd exemplaar dat enige dagen daarvoor, zoals bij informatie bleek, daar ter plaatse was geringd.

Op 6 januari was de Tjiftjaf niet meer aanwezig. Ook later zocht ik vergeefs. Ik vrees, dat het slechte weer nadien te veel voor de 'achterblijver' is geweest.

De 'echte' eerste Tjiftjaf was dit jaar ook vroeg. We hoorden hem te Nunspeet op 9 maart 1966.

A. Smit